

Przeszłość i współczesność Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie

CZESŁAW PEST

Archiwa kościelne, przechowując dokumentacje dotyczącą osób i wydarzeń, kultywują pamięć o życiu Kościoła i ukazują sens tradycji. Pozwalają one zrekonstruować dzieje ewangelizacji i wtajemniczania w życie chrześcijańskie, ukazują przejawy życia religijnego i miłosierdzia chrześcijańskiego. Zgromadzone w archiwach źródła historyczne dają Kościołowi świadomość ciągłości, która od czynów i nauczania Chrystusa, poprzez dokumenty z czasów męczenników oraz Ojców Kościoła i także wieków późniejszych – ukazuje proces ewangelizacji aż do naszych dni w wymiarze tak częściowym, jak i uniwersalnym. Ten rodzaj pamięci Kościoła pozwala odczytywać historię Kościoła jako ciąg zdarzeń zbawczych, a następnie nakłada obowiązek nawrócenia¹.

Archiwum historyczne każdej diecezji jest miejscem pamięci historycznej Kościoła partykularnego. Daje temu wyraz także Kodeks Prawa Kanonicznego, który stwierdza: *biskup diecezjalny powinien troszczyć się o to, ażeby pilnie były przechowywane akta i dokumenty również archiwów kościołów katedralnych, kolegiackich, parafialnych oraz innych znajdujących się na jego terytorium, jak również o to, by sporządzane były w dwóch egzemplarzach inwentarze, czyli katalogi [...] (kan. 491 § 1). Biskup Diecezjalny powinien troszczyć się także o utworzenie archiwum historycznego, w którym strzeżono by pilnie dokumenty posiadające walor historyczny, uporządkowane systematycznie (§ 2)*².

W archidiecezji gnieźnieńskiej wspomnianą wyżej rolę pełni Archiwum Archidiecezjalne, powołane do istnienia dekretem kard. S. Wyszyńskiego w 1960 r.,

¹ List okólny Papieskiej Komisji ds. dziedzictwa kulturowego Kościoła z dnia 7 lutego 1997 r. na temat pastoralnej funkcji archiwów kościelnych. „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ urzędowy Kurii Metropolitalnej w Katowicach” 66:1998 nr 3, s. 92.

jako samodzielna, centralna instytucja diecezjalna gromadząca, przechowująca i udostępniająca archiwalia z terenów archidiecezji gnieźnieńskiej. W pierwszej fazie swego istnienia obejmowało ono tylko dotychczasowe archiwum Kapituły Metropolitalnej, które posiadało z jednej strony również akta proveniencji innej niż kapituła, między innymi zlikwidowanych klasztorów przez rząd pruski w XIX w., z drugiej zaś wydzielone z całości dwa zbiory: dokumentów i listów. Razem z archiwaliami kapitulnymi przechowywane były dawne nuty. W 1962 r. zasób Archiwum Archidiecezjalnego powiększony został o archiwum Konsystorza Generalnego, które podobnie jak kapitulne, posiadało archiwalia proveniencji obcej. W następnych latach sukcesywnie przejęto: Archiwum Trybunału Metropolitalnego, część Archiwum Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, Archiwum Prymasa Polski oraz w latach 1969-1973 – Archiwum Kurii Metropolitalnej. Jednocześnie Archiwum Archidiecezjalne prowadziło akcję gromadzenia, scalania i zabezpieczania dawnych akt parafialnych i dekanalnych. Obok tych zasadniczych zespołów w skład zasobu archiwalnego weszły też zbiory specjalne: muzykalia, kartografia, rubrycele i schematyzmy diecezjalne i zakonne oraz fotografie³.

Pod kuratelą Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie znajduje się także dawna biblioteka katedralna, której zasób został poszerzony o księgozbiory zsekularyzowanych klasztorów wielkopolskich w XIX w. Zasób biblioteczny składa się z ksiąg rękopiśmiennych, inkunabułów, starodruków i księgozbioru współczesnego, służącego pomocą pracownikom przy opracowywaniu zasobu archiwalno-bibliotecznego. Obecnie biblioteka katedralna, stanowiąca jeden z działów Archiwum Archidiecezjalnego, liczy około 80 000 woluminów⁴. Łącznie archiwalia z księgozbiorem zajmują około 2 500 metrów bieżących.

W 1960 r. decyzją kard. St. Wyszyńskiego, dla potrzeb Archiwum Archidiecezjalnego, zostały zaadaptowane pomieszczenia nad nawą północną katedry gnieźnieńskiej. Wejście do archiwum znajdowało się w części wieżowej od strony kościoła Św. Jerzego. Na parterze znajdowała się skromna czytelnia z dziewięcioma stanowiskami pracy. Takie usytuowanie czytelni było wielkim mankamentem, gdyż kwerendziści pozbawieni byli jakiegokolwiek kontroli, co zagrażało bezpieczeństwu zbiorów. Dalej strome schody wiodły do pomieszczeń na piętrze, w których siedzieli pracownicy, opracowujący zbiory. Warunki ich pracy były bardzo złe. Z powodu braku miejsca katalogowanie zbiorów odbywało się przy jednym wspólnym stole. Pomieszczenie to zdobyły zabytkowe, pochodzące z XVIII w., regały. Na nich spo-

³ M. Aleksandrowicz, J. Rył, W. Zientarski, *Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie*. W: *Dzieje Poznania i województwa poznańskiego (w granicach z 1974 r.)*. Informator o materiałach archiwalnych, red. Cz. Skopowski, t. 2, Warszawa 1982, s. 85.

⁴ M. Aleksandrowicz, *Zarys dziejów archidiecezji gnieźnieńskiej*. W: „Rocznik Archidiecezji Gnieźnieńskiej 1997 wydany w roku milenium śmierci Świętego Wojciecha i II pielgrzymki papieża Jana Pawła II do jego grobu”, Gniezno 1997, s. 45.

czywała część biblioteki podręcznej, podobnie, jak i w dalszych pomieszczeniach. Magazyny archiwalno-biblioteczne znajdowały się we wieży północnej i nad nawą katedry. W części wieżowej przechowywane były najcenniejsze zabytki. W pobliżu znajdował się także tzw. skarbiec, prymitywnie zabezpieczony, w którym przechowywano najwartościowsze zabytki piśmiennictwa średniowiecznego. Magazyny w części wieżowej były czterokondygnacyjne. Na dolnej kondygnacji składowane były księgi rękopiśmienne, inkunabuły, polonika, dokumenty pergaminowe i papierowe oraz muzykalia. W magazynie na drugiej kondygnacji, na metalowych regałach, przechowywano akta kapituł, Archiwum Prymasa Polski, bogaty zbiór listów, kartografię oraz fragmenty różnych dokumentów. Wejście do trzeciej i czwartej kondygnacji magazynów wieżowych prowadziło metalowymi schodami ze środkowego pomieszczenia na piętrze, położonego tuż przy pracowni, gdzie pracownicy opracowywali zbiory. Z dwóch pierwszych kondygnacji części wieżowej nie było bezpośredniego przejścia do kondygnacji trzeciej i czwartej. Trzeba było więc udać się drogą powrotną i wejść wąskimi schodami do pomieszczeń nad nawą północną. Po prawej stronie, tuż za metalową kratą, w kondygnacji trzeciej i czwartej przechowywane były akta parafialne, a pośród nich bogaty zbiór ksiąg metrykalnych. Księgi te nie były wyodrębnione, lecz stanowiły integralną część archiwów parafialnych. W ostatniej, czwartej kondygnacji, składowane było Archiwum Kurii Metropolitalnej (AKM I-III), Archiwum Trybunału Metropolitalnego i Archiwa Dekanalne. Z kolei nad nawą boczną katedry znajdował się księgozbiór biblioteki katedralnej, czasopiśma, a w ostatnim z pomieszczeń, tuż nad zakrystią, księgi liturgiczne.

Warunki magazynowania w wspomnianych wyżej magazynach były bardzo złe. Trudno było utrzymać właściwy poziom temperatury i wilgotności. Magazyny nie były ogrzewane, co powodowało olbrzymie skoki temperatury, która kształtowała się w zależności od panujących na zewnątrz warunków klimatycznych. Archiwum przez długi okres czasu nie posiadało sygnalizacji antywłamaniowej, a przeciwpożarowej na tym miejscu w ogóle się nie doczekało.

Gwoli sprawiedliwości należy jednak dodać, że archiwum to zostało stworzone w czasach bardzo trudnych dla Kościoła, kiedy władze państwowe prowadziły z nim nieustanną walkę. Dzięki jednak osobistemu zaangażowaniu kard. St. Wyszyńskiego, który instytucję tę często wspierał pieniędzmi z prywatnej kasy i przy współpracy ówczesnych pracowników archiwum, placówkę tę zorganizowano jak tylko można było najlepiej. Na tamte czasy gnieźnieńskie archiwum należało do jednych z nowoczesniejszych placówek tego typu w Polsce.

W miarę upływu czasu magazyny archiwalne coraz bardziej zapełniały się na skutek prowadzonej akcji przejmowania archiwaliów między innymi z parafii. Pod koniec lat siedemdziesiątych XX w. w magazynach nie było już prawie miejsca. W związku z tym kard. St. Wyszyński podjął ważką decyzję o budowie gmachu dla potrzeb archiwum i muzeum. Na ten cel postanowił zaadaptować budynek usytuowany przy ul. Kolegiaty 2. Budynek ten był w bardzo złym stanie. Dalsze jego

użytkowanie groziło katastrofą. W porozumieniu z konserwatorem zabytków prymas polecił budynek ten rozebrać i odbudować go w takim samym stylu, ale wewnątrz dostosowany do potrzeb archiwalnych i muzealnych. Niestety, śmierć kard. St. Wyszyńskiego zahamowała prace⁵. Ostatecznie wykończono jedynie tę część budynku, która przeznaczona była dla Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Otwarcie tej instytucji w nowych pomieszczeniach nastąpiło w 1991 r.⁶. Natomiast w drugiej części budynku, która miała należeć do Archiwum Archidiecezjalnego, *zadomowiły* się inne instytucje, między innymi: Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum, Poradnictwo Rodzinne, Towarzystwo Św. Wojciecha oraz urzędowo dwa mieszkania – dla dyrektora Prymasowskiego Wydawnictwa Gaudentinum oraz wykładowcy Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego. Tymczasem magazyny w części piwnicznej zostały zamienione na magazyn leków pochodzących z darów zagranicznych dla Caritas Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Archiwum Archidiecezjalne otrzymało jedynie na *otarcie łez* jeden mały pokój, który, jak się jednak później okazało, miał być zwiastunem nowych, lepszych czasów dla tej instytucji.

Sprawa przeniesienia zbiorów Archiwum Archidiecezjalnego stała się ponownie aktualną dopiero na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. Przepelnione magazyny skłoniły do poszukiwania nowych możliwości magazynowych. W 1994 r., decyzją abp H. Muszyńskiego, metropolity gnieźnieńskiego, Archiwum otrzymało dawne pomieszczenia muzealne nad nawą południową katedry gnieźnieńskiej. Przed podjęciem prac adaptacyjnych postanowiono najpierw dokonać ekspertyzy stropów nowych magazynów. Przy tej okazji przeprowadzono jednocześnie ekspertyzę magazynów aktualnie użytkowanych przez archiwum⁷. Ekspertyzy dokonał prof. dr hab. Kalikst Grabiec z Politechniki Poznańskiej. Stwierdził, że stropy nad nawami bocznymi katedry zostały wykonane systemem gospodarczym z belek typu DMS wypełnionych pustakami Akermana. Według jego wyliczeń dopuszczalne obciążenie wynosiło przy ścianach do 500 kg/m², a pasów komunikacyjnych do 100 kg/m². Strop nad nawą północną znajdował się już w stanie przedawaryjnym. Ugięcie belek nośnych dochodziło do 5 cm, kiedy norma przewidywała jedynie 2,5 cm. O wiele poważniejszą sprawą było kilkakrotne przeciążenie stropów magazynowych użytkowanych przez Archiwum. Dalsze ich użytkowanie, bez odciążenia, groziło katastrofą katedry⁸.

⁵ Kuria Metropolitalna w Gnieźnie (dalej cyt. KMG), Odbudowa Kołegiat 1980-1983, Pismo bp J. Michalskiego do kard. St. Wyszyńskiego z 12. 04. 1980 r.

⁶ M. Aleksandrowicz, *Zarys dziejów ...*, s. 47.

⁷ KMG, Archiwum Archidiecezjalne 1994-1997, Pro memoria z 16. 11. 1994 r.

⁸ Archiwum Archidiecezjalne W Gnieźnie (dalej cyt. AAG), Orzeczenie naukowo-techniczne o stanie wytrzymałości stropów żelbetowo-pustakowych na poddaszu nawy północnej i południowej w Katedrze Gnieźnieńskiej [b. s].

W dniu 10 czerwca 1994 r. został przekazany abp. H. Muszyńskiemu protokół z wizji lokalnej archiwum przeprowadzonej przez komisję kurialną oraz opinia techniczna inż. St. Milińskiego. Obydwa pisma sugerowały konieczność natychmiastowego przeniesienia zbiorów poza obręb katedry. W tej sytuacji abp H. Muszyński polecił wykonanie ekspertyzy nośności stropów w budynku przy ul. Kolegiaty 2, który niegdyś budowany był dla potrzeb Archiwum⁹. Badania wykonał prof. Kalikst Grabiec w dniach 6 i 28 lipca 1994 r. W świetle jego ekspertyzy stropy na piętrze można było obciążyć od 800 do 500 kg/m². Następnie wyniki ekspertyzy zostały przekazane abp H. Muszyńskiemu 9 września 1994 r¹⁰.

Kwestię dalszego funkcjonowania Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie ponownie dyskutowano na sesji kurialnej w dniu 10 listopada 1994 r. Wykonana przez prof. Kaliksta Grabca ekspertyza przyczyniła się ostatecznie do podjęcia przez abp H. Muszyńskiego decyzji o przeniesieniu zbiorów do budynku przy ul. Kolegiaty 2. Stosowny dekret w tej sprawie został wydany w dniu 3 stycznia 1995 r¹¹.

Jak się okazało, podjęta decyzja o przeniesieniu archiwum, wcale nie była łatwa do zrealizowania. Powodem były instytucje, które do tej pory zajmowały pomieszczenia w budynku przy ul. Kolegiaty 2. Najpierw musiały one zostać przeniesione do nowych siedzib. W końcu Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum zostało przeniesione do gmachu przy ul. J. Łaskiego 11, Towarzystwo Św. Wojciecha do konwiktu przy Seminarium Duchownym, a Poradnictwo Rodzinne do budynku kurialnego przy ul. Tumskiej 7¹².

Po opróżnieniu pomieszczeń budynku przy ul. Kolegiaty 2 przystąpiono do prac przystosowawczych. Ciągom komunikacyjnym trzeba było najpierw przywrócić ich pierwotny wygląd. Oczywiście wiązało się to z usunięciem zbędnych ścian, które w międzyczasie zostały wzniesione. Między innymi przebudowana została część magazynowa w piwnicach i na piętrze. W toku prac przystosowawczych magazyny w piwnicach otrzymały dwa ciągi komunikacyjne – archiwalny i biblioteczny. W sumie w tej części Archiwum powstało 13 pomieszczeń magazynowych. Z kolei na parterze usytuowano część administracyjną archiwum składającą się również z 13 pomieszczeń. Między innymi zostały one przeznaczone dla trzech oddziałów – zbiorów specjalnych, zbiorów archiwalnych i konserwacji. Dalsze pomieszczenia w części administracyjnej zostały wykorzystane na gabinet dyrektora, salę konferencyjną, bibliotekę podręczną, informację naukową, magazyn akt brudnych, pra-

⁹ AAG, Orzeczenie naukowo-techniczne o stanie wytrzymałości stropów żelbetowo-pustakowych na poddaszu nawy północnej i południowej w Katedrze Gnieźnieńskiej [b. s].

¹⁰ AAG, Orzeczenie naukowo-techniczne dotyczące nośności stropów nad parterem w budynku kolegiat od strony północno-zachodniej w Gnieźnie [b. s].

¹¹ KMG, Archiwum Archidiecezjalne 1994-1997, Pismo abp H. Muszyńskiego polecające przeniesienie zbiorów Archiwum Archidiecezjalnego do budynku przy ul. Kolegiaty 2 z 3. 01. 1995 r.

¹² KMG, Archiwum Archidiecezjalne 1994-1997, Pismo z 16. 11. 1995 r.

cownię reprograficzną, pracownię intrologatorską oraz pokój socjalny. Na piętrze utworzono dwa dalsze magazyny, przez co łącznie uzyskano 15 magazynów, nie licząc tzw. magazynu akt brudnych na parterze¹³.

Wielu problemów dostarczała też instalacja elektryczna, która była jednolita dla tej części budynku. Fatalny jej stan groził wybuchem pożaru. Trzeba było więc w pierwszej kolejności założyć nową, odrębną dla Archiwum, instalację elektryczną z głównym wyłącznikiem prądu. Dokumentację techniczną instalacji elektrycznej wykonała w 1996 r. pracownia projektowania i realizacji budownictwa *Wektor* z Bydgoszczy¹⁴. Prace montażowe nowej instalacji zostały zakończone w 1997 r¹⁵. Kolejny etap polegał na położeniu instalacji antywłamaniowej i przeciwpożarowej. W pierwszej kolejności wykonano instalację antywłamaniową, a montaż instalacji przeciwpożarowej, z powodu trudności finansowych, odłożona na później. System sygnalizacji pożarowej został ostatecznie uruchomiony w czerwcu 1998 r. Pierwszy z systemów został wykonany przez PPHU Tel-Poż-System *Iskra*, a drugi Telsat z Jarocina¹⁶. Jednocześnie prowadzone były przez firmę Sternal International z.o.o ze Szczecina prace montażowe centralnego odkurzacza typu Puzer Pro. W ścianach magazynów ułożono specjalne rury zakończone gniazdkami, przez które kurz ssany jest do jednostki centralnej umieszczonej poza częścią magazynową. Dzięki temu systemowi uniknięto rozpraszania kurzu po magazynach. Prace montażowe zakończono w marcu 1997 r¹⁷. Tego samego roku Przedsiębiorstwo Produkcyjno-usługowe *Elwind* z Bydgoszczy zamontowało windę biblioteczną przeznaczoną do transportu archiwaliów do czyteln¹⁸. Podejmowane były też intensywne starania zmierzające do zamontowania profesjonalnej klimatyzacji i wentylacji magazynów. Jednak z powodu zbyt wielkich kosztów ostatecznie odstąpiono od realizacji tego zamiaru mając nadzieję, że i on w przyszłości zostanie zrealizowany¹⁹. We wszystkich pomieszczeniach zamontowany został system hierarchii dostępu *Master Key*. Dzięki niemu pozbyto się nadmiernej ilości kluczy, a każdy z pracowników tej instytucji posiada jedynie dostęp do tych magazynów, które wiążą się z zakresem wykonywanych przez niego obowiązków²⁰. Kiedy już wszystkie prace remontowo-budowlane dobiegły końca przystąpiono do prac malarskich. Pomieszczenia administracyjne i magazynowe zostały pomalowane na biało, kończąc etap przygotowawczy do przenosin zbiorów archiwalnych i bibliecznych. W połowie grudnia 1997 r. rozpoczęto meblowanie Archiwum. Częściowo zostały wykorzystane meble ze sta-

¹³ AAG, Inwentaryzacja budowlana Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie [b. s].

¹⁴ AAG, Dokumentacja techniczna instalacji elektrycznej 1996 [b. s].

¹⁵ AAG, Instalacja elektryczna 1996-1997 [b. s].

¹⁶ AAG, System napadu i włamania 1996-1998 [b. s].

¹⁷ AAG, Centralny Odkurzacze 1996-1997 [b. s].

¹⁸ AAG, Winda biblieczna 1996-1997 [b. s].

¹⁹ AAG, Klimatyzacja i wentylacja 1996 [b. s].

²⁰ AAG, System hierarchii dostępu „Master Key” 1997 [b. s].

rego Archiwum, między innymi stare umeblowanie dawnej czytelnicy. W nowej czytelnicy utworzono dziewięć stanowisk pracy, z możliwością wykorzystania też znajdującej się obok sali konferencyjnej. Zasadniczo sala ta przeznaczona była na spotkania ze studentami i praktykantami. Z początkiem stycznia 1998 r. cały personel archiwalny rozpoczął pracę już w nowym Archiwum, żegnając z sentymentem szacowne mury prastarej katedry gnieźnieńskiej.

Najważniejsze jednak prace pozostały jeszcze do zrealizowania. Aby Archiwum mogło spełniać swoje statutowe zadania trzeba było najpierw przenieść zbiory. Zdemontowane metalowe regały przenoszono do nowego Archiwum i ponownie je montowano. Pierwszym pomieszczeniem, które udało się wyposażyć była biblioteka podręczna, gdzie natychmiast zaczęto przenosić książki. Równocześnie przenoszono też archiwalia układając je tymczasowo na posadzkach nowego Archiwum, dzięki czemu możliwy był demontaż pozostałych regałów. W pierwszej kolejności zostały zamontowane regały w magazynach na piętrze przeznaczone dla archiwaliów parafialnych, gdyż z nich najczęściej korzystają badacze. Następnie montowano regały w części piwnicznej (magazyn 2, 3 i 6). W dwóch pierwszych magazynach (2 i 3) umieszczono akta konsystorskie, kapitulne i generalia Kurii Metropolitalnej. Z kolei w magazynie 6 złożono personalia duchowieństwa, spuścizny i akta prymasowskie. W Archiwum udało się też wydzielić specjalne pomieszczenie, w którym zamontowano zabezpieczenia szczególnego typu, dla przechowywania najcenniejszych zabytków piśmiennictwa (manuskrypty, inkunabuły, polonika i dokumenty pergaminowe). Pomieszczenie to jest odcięte od innych i niedostępne nawet dla ogółu personelu archiwalnego.

W procesie przenoszenia zbiorów nieocenioną pomoc wyświadczili alumni Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie, którzy niemal każdego dnia dźwigali ciężkie kosze z dokumentami i księgami. Bez ich mrowczej pracy przenoszenie zbiorów znacznie wydłużyłoby się w czasie.

Kiedy już część zbiorów była przeniesiona do nowej siedziby, nastąpił bardzo ważny moment w dziejach tej instytucji – otwarcie i poświęcenie nowego Archiwum. Tego aktu dokonał kard. J. Glemp, prymas Polski, w dniu 6 czerwca 1998 r. o godz. 18.00.²¹ W uroczystości wzięli udział zaproszeni goście – przedstawiciele władz państwowych – prezydent miasta Gniezna, delegat Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych oraz dyrektorzy i pracownicy państwowej oraz kościelnej służby archiwalnej.

Po uroczystościach otwarcia nowego archiwum kontynuowano prace związane z przenoszeniem zbiorów. W międzyczasie został ogłoszony przetarg na regały jezdne dla czterech największych magazynów. Ich zamontowanie pozwoliło na

²¹ KMG, Archiwum Archidiecezjalne 1997-2001, Pismo abp H. Muszyńskiego do kard. J. Glempla z 11. 05. 1998 r.

maksymalne wykorzystanie powierzchni magazynowej. Przetarg wygrała jedna z firm poznańskich. Prace montażowe zakończono w grudniu 1998 r.

W 1998 r., w miarę uzyskiwania funduszy, wymieniano także stare umeblowanie biur. Wielkim osiągnięciem dla tej placówki było urządzenie pracowni konserwatorskiej z nowoczesnym jej wyposażeniem. Pracownia ta została wyposażona między innymi w maszynę do uzupełniania papieru, stół podciśnieniowy, gilotyny, suszarkę, prasę oraz stoły do prowadzenia prac konserwatorskich. Prace konserwatorskie prowadzone są jedynie w zakresie konserwacji papieru. Dzięki temu można było przywrócić dawną świetność wielu księgom metrykalnym, które w wielu przypadkach w bardzo złym stanie trafiają do Archiwum. Nowoczesna aparatura konserwatorska została ufundowana dzięki staraniom F. J. M Houbena, komisarza królowej do spraw Brabancji Północnej, przez *Prins Bernhard Fond*. Fundacja ta wyposażyła też pracownię introligatorską, dzięki czemu księgi nie opuszczają murów Archiwum, lecz opraviane są na miejscu.

W sąsiedztwie pracowni introligatorskiej uruchomiona została też pracownia reprograficzna, w której prowadzone jest mikrofilmowanie archiwaliów. Na obecnym etapie mikrofilmuje się przede wszystkim księgi metrykalne, gdyż grozi im zacytanie. Obecnie wszystkie księgi metrykalne w archiwum zostały już zmikrofilmowane. Teraz prowadzona jest akcja mikrofilmowania powojennych ksiąg metrykalnych znajdujących się w parafiach archidiecezji gnieźnieńskiej. Tym samym tworzony jest zbiór mikrofilmów, który ułatwi prowadzenie poszukiwań genealogicznych.

W 1999 r. została w Archiwum zamontowana sieć komputerowa, którą zostały spięte wszystkie pomieszczenia pracowników oraz czytelnia. W oparciu o program do robienia aplikacji File Maker Pro skonstruowano program do kompleksowej obsługi Archiwum i Biblioteki pod nazwą Tabularium. Program ten zasadniczo składa się z trzech modułów: archiwalnego, bibliotecznego oraz ewidencji. Tabularium umożliwia przeszukiwanie całego zasobu archiwalnego i bibliotecznego. Moduł biblioteczny został podzielony na podmoduły: manuskrypty, inkunabuły, starodruki, czasopisma i księgozbiór współczesny. Natomiast moduł ewidencji składa się z następujących podmodułów: kwerendziści, zespoły – w tym nabytki i ubytki, konserwacja i korespondencja. Na obecnym etapie (marzec 2001 r.) komputerowo zewidencjonowanych jest 15 237 jednostek archiwalnych, 2691 książek i 147 tytułów czasopism. Łącznie daje to 18 075 rekordów. Miedzy innymi został już całkowicie wpisane wszystkie księgi metrykalne, łącznie z mikrofilmami. Dzięki umieszczeniu w czytelni komputerowi, każdy z kwerendzistów może już osobiście przeszukiwać zasoby archiwalne. W niedalekiej przyszłości planowane jest także, dzięki możliwościom wspomnianego wyżej programu, opublikowanie zawartości katalogu w internecie. Zasadniczą przeszkodą jest jednak brak stałego złącza internetowego.

Prace remontowe oraz nowoczesne wyposażenie archiwum było możliwe dzięki wydatnej pomocy finansowej pochodzącej z fundacji zagranicznych. Oprócz wspomnianej już wyżej fundacji *Prins Bernhard Fond*, wsparcie uzyskano z nie-

mieckiego *Renovabis* oraz Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej. Między innymi dzięki fundacji *Renovabis* została wykonana instalacja elektryczna, zamontowano windę biblioteczną, centralny odkurzacz, zabezpieczenia antywłamaniowe wraz z instalacją antywłamaniową i przeciwpożarową. Z kolei dzięki wsparciu finansowemu ze strony Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej zamontowano w czterech największych magazynach regały jezdne oraz część stacjonarnych. Prace remontowe archiwum wspomagało też wielu prywatnych sponsorów, których z nazwiska nie sposób wymienić. Dzięki nim można było zakupić takie urządzenia, jak: faks, komputery, centralę telefoniczną oraz meble biurowe. Włączenie się wielu osób w dzieło modernizacji archiwum może świadczyć o zrozumieniu, przynajmniej u części społeczeństwa, potrzeby sprawnego funkcjonowania takiej placówki.

Przed pracownikami archiwum stoi jeszcze ogrom pracy. Nie wiąże się ona już z pracami remontowymi, lecz z opracowywaniem zbiorów, gdyż wiele zespołów i książek jest jeszcze niezinventaryzowanych. Prace te wymagają ogromnego wysiłku i wyspecjalizowanych sił pracowniczych. W związku z tym napływająca dokumentacja jest przynajmniej tymczasowo sygnowana i wprowadzana w komputer, aby była dostępna dla badaczy. Dzięki temu akta prawie natychmiast są dla nich dostępne.

Każdego roku zwiększa się też liczba korzystających ze zbiorów archiwalnych i bibliotecznych. W ostatnich latach liczba odwiedzających archiwum kształtuje się w granicach 700-800 rocznie. Kwerendziści przybywają nie tylko z krajowych ośrodków naukowych, ale także zagranicznych – Niemiec, USA, Francji. Wśród nich przeważają poszukiwacze genealogiczni. Drugą grupę pod względem liczebności stanowią magistranci i doktoranci. Liczbę magistrantów ostatnimi czasy znacznie pomnażają też studenci Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. A. Mickiewicza – Sekcji w Gnieźnie i Bydgoszczy. Przeważnie prowadzą oni badania nad dziejami parafii archidiecezji gnieźnieńskiej. W przyszłości prace te staną niewątpliwie przyczynkiem do opracowania dziejów archidiecezji gnieźnieńskiej. Korzystający ze zbiorów archiwalnych, prawdopodobnie ze względów językowych, badania swoje najczęściej koncentrują na materiałach dotyczących okresu dwudziestolecia międzywojennego. Znacznie mniej popularny jest okres średniowiecza.

Oprócz udostępniania dokumentacji archiwum prowadzi też akcje popularyzatorską zbiorów. Służy temu przekrojowa wystawa zbiorów archiwalnych i bibliotecznych. Wystawa ta znajduje się w murach katedry. Każdego roku w okresie wiosennym i jesiennym zapoznaje się z nią wielu uczniów szkół typu gimnazjalnego i średniego niemal z całej Polski. Zapewne zyskałaby ona jeszcze większą popularność, jednak ze względu na konieczność prowadzenia prac katalogowych, które są sprawą priorytetową archiwum, liczbę odwiedzających trzeba ograniczać.

W ramach działalności popularyzatorskiej gnieźnieńskie zbiory udostępniane są wykładowcom wielu polskich uczelni, którzy na zbiorach tych prowadzą zajęcia dydaktyczne w postaci ćwiczeń. Pracownie archiwum gościły już do tej pory wy-

kładowców i studentów z takich uczelni, jak: Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu (Wydział Historyczny i Teologiczny), Uniwersytet Warszawski (muzykologia), Katolicki Uniwersytet Lubelski (muzykologia), Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego (filologia polska i historia).

Zapowiedzią nowych zadań, jakie w przyszłości staną przed Archiwum Archidiecezjalnym, było wmurowanie aktu erekcyjnego pod Collegium Europaeum w Gnieźnie, dokonanego w czasie uroczystości milenijnych w dniu 12 marca 2000 r. Wmurowania aktu dokonali A. Kwaśniewski – prezydent RP oraz Prof. S. Jurga – rektor Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Obecnie prowadzone są prace adaptacyjne budynków, które pozwolą w niedalekiej przyszłości podjąć zajęcia dydaktyczne. Dla profesorów i studentów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu fundacja Collegium Europaeum oznacza stworzenie nowej przestrzeni dla rozwoju badań, kształcenia i współpracy międzynarodowej w dziedzinie studiów nad ideami europejskiego zjednoczenia. Pomocne temu będą zgromadzone w Gnieźnie skarby kultury – zwłaszcza zaś rękopisy i starodruki znajdujące się w Archiwum Archidiecezjalnym tworzące jeden z najcenniejszych zbiorów w tej części Europy. Dziedzictwo to przynależy zarówno do tradycji polskiej, jak i powszechnej, duchowe bogactwo Gniezna zawsze bowiem odzwierciedlało nierozzerwalny związek narodowego etosu z uniwersalnymi wątkami kultury. Stąd lokalizacja Collegium Europaeum w Gnieźnie ma głęboki sens także dla wychowania młodzieży z Polski i państw sąsiednich we wspólnotowym duchu tradycji europejskiej i dialogu międzykulturowego²².

Fakt przeniesienia zbiorów archiwalnych i bibliotecznych Archiwum Archidiecezjalnego z katedry do budynku przy ul. Kolegiaty 2 był wydarzeniem dziejowym dla tej instytucji. Dzięki temu zbiory zostały złożone w niepomiernie lepszych warunkach pod względem temperatury i wilgotności oraz zabezpieczone przed pożarem i kradzieżą. Przy tej okazji poprawiły się również warunki pracy kwerendzystów, jak i personelu archiwum. W związku z tym obecnie instytucja ta może lepiej spełniać swoje zadanie, do których została powołana, a mianowicie gromadzenia, naukowego opracowywania, zabezpieczania i udostępniania materiałów szerokiego kręgowi badaczy.

²² „Życie Uniwersyteckie” nr 3 z marca 2000, s. 4-5.